

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН

КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ

ЕТНОЛОГІЯ

Навчально-методичні рекомендації для підготовки
студентів спеціальності 052 «Політологія»

УДК 39

ББК 63.5

Боян-Гладка С.П. Етнологія: Навчально-методичні рекомендації для підготовки студентів спеціальності 052 «Політологія». Івано-Франківськ, 2024.80 с.

Рецензенти:

П.Л. Костючок, кандидат історичних наук, професор кафедри етнології і археології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

І.Ф. Солонець, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
протокол № 9 від 31 січня 2024 р.*

©С. Боян-Гладка, 2024
© Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ВСТУП.....	2
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	5
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	10
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	18
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ.....	29
ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	31
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ЕТНОЛОГІЯ».....	32
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	40
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ.....	41-56

ВСТУП

Курс «Етнологія» покликаний ознайомити студентів із сучасною етнічною картою світу, особливостями матеріальної та духовної культури різних етносів.

Основні завдання вивчення дисципліни «Етнологія»:

- подати студентам системні, комплексні знання з проблем етнології народів світу, методики проведення етнографічних досліджень;
- вміти охарактеризувати теорії нації, проблему етнічних процесів;
- ознайомити студентів з етнічними і етнополітичними конфліктами у світі;
- сприяти вихованню у студентів етнічної толерантності, поваги до власних традицій і звичаїв, а також до представників інших етносів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати

- предмет, завдання і джерела курсу, понятійний апарат етнології;
- етапи становлення етнології як самостійної галузі знань;
- базові методи етнологічних досліджень;
- основні проблеми сучасної етнологічної науки;
- основні шляхи розв'язання етнополітичних конфліктів;
- сучасну класифікацію народів світу за антропологічними, лінгвістичними, географічними, релігійними, господарсько-культурними ознаками;
- особливості матеріальної і духовної культури народів світу.

ВМІТИ

- застосовувати здобуті знання на практиці у подальшому навчально-виховному процесі;
- володіти методологією етнологічних досліджень;
- картографувати різні явища матеріальної і духовної культури етносів;
- оперувати основними поняттями етнології;
- працювати з джерелами та спеціальною етнографічною літературою;
- порівнювати етнічні процеси в Україні і світі;
- виділяти особливості того чи іншого етносу і здійснювати їх компаративний аналіз.

Програма курсу «Етнологія» передбачає проведення лекційних і семінарських занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентом, виноситься на самостійне опрацювання. Основними формами контролю самостійної роботи є: письмові та усні опитування студентів, проведення контрольних робіт, написання рефератів (презентацій).

Курс «Етнологія» розроблено із врахуванням новітніх досліджень звичаїв і традицій народів світу. Оволодіння теоретичними основами курсу має неабияке значення для підготовки сучасного фахівця з політології.

Даний методичний посібник включає:

- критерії оцінювання знань студентів;
- основні теми лекційних та практичних занять;
- теми рефератів, рекомендованих для написання;
- програмові вимоги до навчального курсу;
- список рекомендованої літератури;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету.

Система оцінювання знань студентів передбачає поточний контроль знань, контрольну роботу та індивідуальне завдання.

Основні теми лекційних і практичних занять для студентів складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з даного курсу. Під час лекційних занять студентам подається базовий теоретичний матеріал з курсу «Етнологія». Практичні заняття можуть проходити у формі колоквиуму, диспутів, доповідей із повідомленням.

Програмові вимоги містять перелік найосновніших тем, які розкриваються у ході лекційних і практичних занять, або ж виконуються в якості самостійної роботи (реферати, виступи, короткі повідомлення тощо).

Список рекомендованої літератури включає обов'язковий перелік, а також додаткову літературу, інтернет-ресурси, ознайомлення з якими дозволить краще засвоїти матеріал курсу.

Перелік основних термінів допомагає студентам оволодіти понятійно-категоріальним апаратом курсу.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів з дисципліни «Етнологія» відбувається у формі заліку.

Підсумковий бал розраховується та виставляється викладачем на останньому семінарському занятті та складається з суми **підсумкового балу за семінарські заняття** (максимально 30 балів), **балу за контрольну роботу** (максимально 50 балів) і **бали за 2 індивідуальні роботи** (по 10 балів за кожну, в сумі 20 балів) та в сукупності становить максимальну 100 балів.

При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на семінарських заняттях, рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах, знання джерельного та історіографічного матеріалу, активність при обговоренні питань, самостійне опрацювання тем тощо.

Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних **формах**:

- детальний усний аналіз поставлених питань;
- вибіркове усне опитування «з місця»;
- дискусійне обговорення питань;
- індивідуальне розв'язування практичних завдань, проблемних запитань чи завдань;
- фронтальне стандартизоване опитування за тестами протягом 5 – 10 хв.;
- письмова (до 30 хв.) самостійна робота по варіантах тощо.

Підсумкова оцінка за семінарські заняття виставляється студенту в кінці семестру за результатами роботи на семінарських заняттях і є середнім арифметичним (заокругленим до сотих) всіх отриманих оцінок за семінарські заняття. Отримані «незадовільні» оцінки відпрацьовуються в обов'язковому порядку, але враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок.

Підсумковий бал за семінарські заняття обраховується з урахуванням коефіцієнту **6**.

На семінарському занятті діє такий принцип оцінювання:

«5» балів – знання студента відмінні.

Студент глибоко, ґрунтовно в деталях володіє теоретичними знаннями з етнографії народів світу, використовує необхідну джерельну базу, інтернет ресурси, обізнаний з історіографією того чи іншого питання. Вміє порівняти, співставити різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз проблеми, володіє понятійно-категоріальним апаратом дисципліни, добре орієнтується у картографічних матеріалах.

«4» бали – знання студента добрі.

Студент володіє теоретичними знаннями, але допускає незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді, допускає окремі несуттєві помилки та неточності.

«3» бали – знання студента задовільні.

Студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, робить помилки при роботі з картою, не завжди може пояснити причинно-наслідкові зв'язки.

«2» бали – знання студента незадовільні.

Студент не володіє достатнім рівнем необхідних знань, умінь, навичок, він допускає грубі помилки, даючи аналіз ситуації, яка вивчається, не орієнтується у хронології і не оперує термінологічним словником.

Контрольна робота

Написання контрольної роботи є необхідною умовою для виставлення підсумкової оцінки студенту. Якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт з даної навчальної дисципліни.

Контрольна робота передбачає формулювання 4 завдань: 3 – теоретичних та 10 тестових. Теоретичні питання оцінюються по 10 балів (разом 30 балів), а тестові – по 2 бали (разом 20 балів). У сумі – 50 балів.

Реферат (презентація) та індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання виконується у формі колоквиуму реферату чи презентації на певну тематику. Індивідуальна робота оцінюється максимально у 10 балів кожна, в сумі - 20.

Презентація повинна повністю відображати задану тематику. При оцінюванні презентації окремо оцінюється доповідь студента (5 балів) та оформлення презентаційного матеріалу (5 балів).

При виставленні оцінки за реферат окремо оцінюється дотримання студентом усіх вимог щодо написання такого виду робіт, уміння опрацьовувати джерела та літературу, правильно оформляти бібліографічний апарат (5 балів), виголошувати наукову доповідь із запропонованої теми, робити аналітичні висновки і узагальнення (5 балів).

Загальний розподіл балів з дисципліни «Етнологія»

Поточне оцінювання та самостійна робота									Сума
Змістовий модуль 1.					Змістовий модуль 2.				
Т.1	Т.2-3	Т.4-5	ІНДЗ	Сума	Т.6-7	Т.8	Контрольна робота	Сума	
5	10	5	20	40	5	5	50	60	100

Т.1, Т.2 ... Т. 8 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Школа оцінювання та ECTS		
університетська	національна	Шкала ECTS
90-100	відмінно	A
80-89	добре	B
70-79		C
60-69	задовільно	D
50-59		E
26-49	незадовільно	FX
1-25		

Структура навчальної дисципліни Денна форма навчання

Назви тем	Кількість годин					
	-	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1		3	4	5	6	7
Тема 1. Етнологія як наука. Предмет і завдання курсу		2	2			6
Тема 2. Історія світової етнологічної думки		2	2			6
Тема 3. Історія розвитку етнології як науки		2	2			8
Тема 4. Класифікації етносів		-	2			8
Тема 5. Психологічні особливості етносів		2	2			8
Тема 6. Етнічні процеси в сучасному світі		2	2			8
Тема 7. Етнічні конфлікти		2	2			8
Тема 8. Етнополітичні конфлікти		-	4			8
Разом		12	18			60

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

1. Предмет, завдання і джерела етнології як науки.
2. Історія світової етнологічної думки.
3. Історія розвитку етнології як науки.
4. Психологічні особливості етносів.
5. Етнічні процеси в сучасному світі.
6. Етнічні конфлікти.

ЛЕКЦІЯ 1. ЕТНОЛОГІЯ ЯК НАУКА. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ КУРСУ (2 год.)

Предмет, завдання і джерела курсу «Етнологія». Значення етнології як науки. Понятійний апарат дисципліни (терміни етнос, нація, народ, етногенез, етнічна спільнота, етніонім, етніоніміка).

Етнологія як міждисциплінарна галузь знань. Зв'язок етнології із суміжними дисциплінами.

Усні, писемні, археологічні, етнографічні, етнолінгвістичні джерела, дані палеоботаніки та палеозоології. Зображувальні матеріали. Матеріали етнографічних експедицій. Основні методи досліджень: порівняльно-історичний метод (метод компаративного аналізу), генетичний, метод типологізації, метод реконструкції пережитків.

ЛЕКЦІЯ 2. МЕТОДИКА ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕТНОСІВ (2 год.)

Етапи експедиційної роботи: підготовчий, основний, підсумковий. Стаціонарні, тривалі (маршрутні і кущові) та короткотермінові експедиції. Особливості здійснення спостереження в польових умовах. Вибіркове та суцільне обстеження. Складання вибірки. Письмове опитування (анкетування). Види інтерв'ю (формалізоване, напівформалізоване, відкрите) та правила його проведення.

Методика пошуку і відбору інформаторів, знайомство. Роль органів місцевої влади в успішному проведенні експедиції. Правила роботи з інформатором. Колективна бесіда. Метод змагання між респондентами.

Етика польових досліджень. Принципи захисту інформатора. «Кодекс професійної етики етнологів»,

антрополога». Програмний документ ООН «Людина як об'єкт захисту».

Робота із запитальником. Загальні (комплексні програми) та тематичні програми. Методика підготовки програми-запитальника.

Способи фіксації матеріалів опитувань респондентів. Фіксація речових матеріалів та елементів духовної культури етносу. Опис предметів і явищ, графічна фіксація (малювання, креслення, копіювання), аудіозапис, фотографуванням і відеозйомка. Особливості паспортизації даних.

ЛЕКЦІЯ 3. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЕТНОЛОГІЇ ЯК НАУКИ (2 год.)

Формування етнографічних знань в античності та середньовіччі. Накопичення етнографічних знань у Новий час та епоху Просвітництва. Виникнення терміну етнологія. Перші етнологічні товариства. Еволюціонізм, диффузіонізм, географічний детермінізм, функціоналізм, структуралізм, «американська школа історичної етнології». Розвиток етнології у ХХ – початку ХХІ ст.

ЛЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОСІВ (2 год.)

Порівняльна етнопсихологія як галузь етнології. Історія становлення і розвитку етнопсихології. Структура психології етносу: динамічні та статичні характеристики етносу. Етноцентризм.

Етнічні установки і стереотипи, етнічні упередження. Етнопсихологічні основи виникнення етнічних конфліктів. Поняття національного характеру, ментальність, етнічний темперамент, етнічна свідомість та самосвідомість.

Етнопсихологічні особливості населення Європи, Азії та Африки, Латинської Америки і США.

ЛЕКЦІЯ 5. НАРОДИ АВСТРАЛІЇ І ОКЕАНІЇ **(2 год.)**

Етногенез, походження, основні етапи розвитку народів Австралії та Океанії. Історико-культурне районування регіону.

Матеріальна та духовна культура населення Австралії та Океанії. Австралійці та тасманійці. Мова аборигенів та система спорідненості. Наслідки європейського проникнення в Австралію та Океанію.

Народи Меланезії (Нова Гвінея, архіпелаг Бісмарка, острови Д'Антракасто, архіпелаг Луїзіада, Соломонові Острови, острови Санта-Крус, Нові Гебріди (держави Вануату), острови Нової Каледонії, Фіджі та ін.). Народи Полінезії (Гавайські острови, острови Самоа, Тонга, острови французької Полінезії, острови Кука, острів Пасхи та ін.). Народи Мікронезії (Маріанські і Маршаллові острови, а також острови Кірібаті і Каролінські острови). Етнокультурні особливості сучасної Нової Зеландії. Побут маорі.

ЛЕКЦІЯ 6. НАРОДИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ **(2 год.)**

Господарські заняття, житло, одяг, їжа населення Бірми (М'ямни). Найбільш багаточисельні етноси: бірманці (самоназва м'ямна), мони, карени, шани, качини, кая, араканці, інта. Етнокультурні особливості племені падаун. Орне землеробство – основне заняття сільського населення Південно-Східної Азії. Рибальство. Розвиток ремесел:

ткацтво, художня обробка дерева. Особливості шлюбно-сімейних відносин. Традиції спадкування.

Побут населення В'єтнаму: господарські заняття, житло, одяг, їжа. Традиційне заняття – орне поливне землеробство. Стиль селянського житла. «Тропічний модерн» в архітектурі міст В'єтнаму. Рослинна їжа (рис, кукурудза, бобові).

Філіппіни: господарські заняття, житло, одяг, їжа. Етнокультурне розмаїття (тагали, ілоки, биколи, «мисливці за головами» – бонтоки). Поділ філіппінців на рівнинних, прибережних і мусульманизованих. Іспанські впливи в одязі, архітектурі та духовній культурі. Китайські, малайські та іспанські традиції у харчуванні філіппінців. Традиційні ремесла (чеканка по металу, різьба по дереву, вишивка бісером), побутові та обрядові танці. Святково-обрядова культура.

ЛЕКЦІЯ 7. НАРОДИ АФРИКИ

(2 год.)

Антропологічний, етнолінгвістичний та етнорелігійний склад населення Африки. Етнічна історія. Північна Африка (країни Магрибу – Лівія, Туніс, Алжир і Марокко) і Єгипет. Культура арабських країн – поєднання давньоєгипетської, ісламської і середземноморської цивілізацій. Найбільш яскраві представники єгиптян – селяни феллахи. Побут та соціальна організація туарегів.

Народи Північно-Східної Африки. Житло, їжа та одяг населення Ефіопії та Еритреї.

Народи Західної Африки чи Західної Тропічної Африки. Найбільші народи манде, йоруба і хауса. Одяг і житло західних африканців. Таємні чоловічі союзи.

Центральна тропічна Африка – басейн річки Конго. Народи банту. Представники негрільської раси – негриллі, або пігмеї.

Південна Африка і Мадагаскар. Культура і побут африканерів. Європеїдне населення Південної Африки – французи, англійці, німці.

ЛЕКЦІЯ 8. НАРОДИ ПІВНІЧНОЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ (2 год.)

Фізико-географічні умови та природна характеристика регіону. Етногенез та етнічна історія корінних народів Америки. Антропологічна і лінгвістична характеристика. Етнічні особливості населення Америки. Корінне індіанське населення. Європеїди Америки. Афроамериканці. Поняття «американська нація». Теорія «плавильного котла».

ЛЕКЦІЯ 9. ТРАДИЦІЙНО-ПОБУТОВА КУЛЬТУРА ЕТНОСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (2 год.)

Трансформація традиційної культури етносів в умовах глобалізації. Проблема відродження та збереження традиційних звичаїв і обрядів. Роль ЗМІ у трансформаційних процесах.

Елементи «західної» культури у родинних та календарних обрядах і звичаях різних етносів.

Культури, які знаходяться на межі зникнення.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1 КЛАСИФІКАЦІЯ НАРОДІВ СВІТУ (2 год.)

1. Принципи і критерії класифікацій народів світу.
2. Географічна класифікація.
3. Антропологічна класифікація.
4. Етноконфесійна (релігійна) класифікація.
5. Лінгвістична (мовна) класифікація.
6. Господарсько-культурна класифікація.

Методичні вказівки: Характеризуючи принципи і критерії класифікації народів світу, слід звернутися до спеціалізованої літератури. Наприклад, антропологічну класифікацію доцільно висвітлювати на основі підручників С.Сегеди.

Для кращого закріплення матеріалу рекомендується переглянути документальні фільми «Барака» та «Сансара».

Терміни і поняття: антропогенез, антропологія, господарсько-культурний тип, етнографія, етнос, емпатія, історико-етнографічна область, раса.

Література:

Документальний фільм «Барака». Режим доступу: <http://filmix.net/4926-baraka-baraka-1992.html>

Документальний фільм «Сансара». Режим доступу: <http://onlinekino.com/1125-samsara-samsara-.html>

Бромлей Ю., Марков Г. Этнография. – М., 1982. Режим доступу: <http://padabum.com/d.php?id=42074>

Бромлей Ю. Очерки теории этноса. – М., 1983. Режим доступу: <http://padabum.com/d.php?id=42074>

- Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження. – Львів, 2008. – 288 с.
- Тиводар М. Етнологія. – Львів, 2004. Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=37863>
- <http://antropogenez.ru> – сайт з вивчення проблем антропогенезу
- Вовк Ф. Антропологічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.
- Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. – Львів: Афіша, 2008. – 256 с.
- Сегеда С. Антропологія. – К., Либідь, 2001.
- Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1995.

Семінарське заняття №2
ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОСІВ
(2 год.)

1. Етнопсихологічні особливості українців.
2. Основні риси національного характеру росіян і білорусів.
3. Етнопсихологія населення Прибалтики.
4. Народи Закавказзя з точки зору етнопсихології.
5. Характеристика населення Західної та Північної Європи (фіни, англійці, французи, німці, італійці, іспанці та інші).

Методичні вказівки: дана тема дозволяє студентам вивчити на конкретних прикладах усі основні фактори етнопсихології. Тобто студенти вивчають національну свідомість і самосвідомість, національний характер, психічний склад етносу, ментальність і етнічну ідентичність на прикладі дослідження етнопсихологічних особливостей росіян, білорусів, прибалтів, народів Закавказзя, Західної і Північної Європи. Для закріплення знань студентів запропоновано на власний вибір на основі інтернет-джерел та преси підготувати повідомлення про випадки, які яскраво характеризують етнопсихологічні риси представників різних етносів.

Індивідуальне завдання: **«Етнопсихологічні особливості арабів»**

Рекомендована література:

Кукуленко-Лук'яненко І. Глибинно-психологічні засади агресії у носіїв мусульманської ідентичності // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 45 – 47.

Махній М. Незвичайна антропологія: Науково-популярний курс. – Чернігів, 2011. – 188 с. – Режим доступу: <http://img0.liveinternet.ru/images/attach/c/2//3874/3874113>.

Овчинников В. Корни дуба. – Режим доступу: http://royallib.ru/book/kaleydoskop_istoriy/korni_duba.html

Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. – К., 1996.

Сухарев В., Сухарев М. Психология народов и наций. – Донецьк: Сталкер, 1997. – 400 с.

Стефаненко Т. Этнопсихология: Учебник для высших учебных заведений. – М., 2000. – 368 с. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/stef/index.php

Філіпова І. Стереотип поляків в свідомості українців // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №11. – С. 74 – 78.

Фульє А. Психология французского народа http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Fulle/_IstFrNar_Ind

Шахін Д. Структура життєвого світу ісламської жінки // Соціальна психологія. – 2006. – № 4. – С. 177 – 182.

Семінарське заняття №3
ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ
(2 год.)

1. Етнічні процеси: суть поняття.
2. Класифікації етнічних процесів.
3. Етнооб'єднувчі процеси (етнічна дифузія, консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція).
4. Етнороз'єднуючі (дезінтеграційні) процеси: етнічна парціація, сепарація, дисперсизація.
5. Етнічні процеси в сучасному світі (США, Канада, Центральна та Південна Америка, Європа).
6. Особливості етнічних процесів на території Азії і Африки.

Терміни і поняття: теорія «плавильного котла», «культурний шок», етнічна дифузія, консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція, акультурація.

Рекомендована література:

Головатий М. Етнополітологічні процеси: суть і проблеми в сучасному світі. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=265>

Дністрянський М. Етнонаціональний чинник в геополітичних процесах: глобальні виміри та неадекватні інтерпретації // Вісник Львів. ун-ту: Серія Міжн. відносини. – 2002. – Вип. 7. – С. 20 – 26.

Ейкельман Д. Близький Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід. – К., 2005. – 374 с.

Михайлова М. Етнокультурний ренесанс: глобальна культура: сучасний вимір. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnik_54_116.pdf

Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології. / НАНУ. Інститут народознавства. – Львів: Афіша, 2008. – 256 с.

Етнічна історія народів Європи. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ethnology/journal.html>

Кафарський В., Савчук Б. Етнологія. – К.: ЦНЛ, 2006. – 432 с.

Тиводар М. Етнологія. – Львів, 2004. Режим доступу: <http://toloka.hurton.com/viewtopic.php?t=37863>

Семінарське заняття №4

ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ

(2 год.)

1. Етнічні конфлікти. Сутність етнічних конфліктів, їх об'єктивні і суб'єктивні умови виникнення.
2. Причини етнічних конфліктів: соціально-економічні, культурно-мовні, політичні та територіальні.
3. Теорії виникнення етнічних конфліктів.
4. Види етнічних конфліктів. Класифікації за цілями, залежно від території та типу етносу.
5. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті, шляхи і методи його подолання.

Аналізуючи проблему етнічних конфліктів, потрібно звернути особливу увагу на такі стратегії поведінки в етнічному конфлікті та методи його вирішення: переорієнтована агресія (К. Лоренц); введення надгрупових цілей (М. Шериф); введення додаткових ідентичностей (Тешфел); метод визначення прихованих мотивів; метод подолання негативних емоцій; метод переговорів; метод відновлення комунікації між конфліктуючими сторонами.

Студент має засвоїти наступні терміни і поняття: етнічний конфлікт, етноцентризм, об'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів, суб'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів. Для закріплення знань студентам варто переглянути художні фільми про етнічні конфлікти («Готель «Руанда»», «Відстрілюючи собак», «Останній король Шотландії» та інші).

Рекомендована література:

- В'язова Р. Концепції етнічного конфлікту: сутність та типологія // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_3.pdf
- Мацієвський Ю. Етнічний конфлікт – вивчений феномен? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/104/1/ethnicconflict.pdf>

Семінарське заняття №5
НАРОДИ ЗАХІДНОЇ АЗІЇ
(2 год.)

1. Природно-географічні умови. Етнічний склад населення регіону.
2. Антропологічна і лінгвістична характеристика.
3. Матеріальна культура народів Західної Азії.
4. Соціальні відносини і духовна культура.
5. Іслам і його вплив на культуру населення регіону.

Методичні вказівки: територія Західної Азії охоплює такі країни як Афганістан, Іран, Ірак, Сирія, Туреччина, Ліван, Ізраїль, Йорданія та країни Аравійського півострова. Цей регіон відзначається великою етнічною строкатістю, адже, наприклад, тільки найчисельніший етнос Афганістану – пуштуни, налічує близько 400 племінних груп. Не менш цікавим є етногенез газарейців – етносу, який проживає у центральній частині Афганістану, і належить до монголоїдної раси.

Аналізуючи матеріальну і духовну культуру регіону, слід взяти до уваги сильний вплив ісламу на повсякденне життя населення Західної Азії. З цієї точки зору корисно переглянути фільм «Усама» про побут населення Афганістану і становище жінок зокрема.

Терміни і поняття: куфія, кяриз, феска, нікаб.

Тиводар М. Етнологія. – Львів, 2004. Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=37863>

Ерсой Р. Смерть і поховальні звичаї та обряди турків // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 5. – С. 53 – 60.

Країни Азії: особливості культури і побуту. – Чернівці: Книги - XXI, 2011. – 340 с.

Оздемір Н. Дослідження сіл в Інтернеті: [етнографія Туреччини] // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 5. – С. 11 – 20.

Семінарське заняття № 6
НАРОДИ ПІВДЕННОЇ АЗІЇ
(2 год.)

1. Фізико-географічні умови та етнічний склад населення Південної Азії.
2. Господарсько-культурні типи.
3. Матеріальна і духовна культура населення Південної Азії.
4. Соціальні відносини. Кастова система.
5. Релігії народів Південної Азії.

Методичні вказівки: студентам слід проаналізувати етнічний склад, матеріальну і духовну культуру населення Південної Азії, яка охоплює території Індії, Пакистану, Непалу, Бутану, Бангладешу, Шрі-Ланки, Мальдівської республіки. Особливо строкатою є Індія, де проживають такі етноси як: гіндустанці, біхарці, бенгальці, маратхі, гуджараті, орії, пенджабці, раджастанці. Для суспільних відносин місцевих етносів характерне збереження кастового поділу, тому студентам варто звернути особливу увагу на структуру соціальної системи.

Терміни і поняття: ведизм, каста, сарі, дхоті, індуїзм, сидхи.

Література:

Південна Азія: населення. Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/ekonomichna_geografija_zarubizhnikh_krajin/pivdenna_azija_naselennja/64-1-0-959

Семінарське заняття №7

НАРОДИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ (РОМАНСЬКА ГРУПА ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ СІМ'Ї) (2 год.)

1. Фізико-географічні умови і загальна характеристика населення Західної Європи. Сучасний етнічний склад.
2. Етнолінгвістична характеристика та антропологічний склад.
3. Греки: етнокультурна характеристика.
4. Албанці: етнокультурна характеристика.
5. Романська група етносів (італійці, французи, валлони, іспанці).
6. Баски: етнокультурна характеристика.
7. Мальтійці: етнокультурна характеристика.

Методичні вказівки: даючи загальну характеристику населення Західної Європи, потрібно вміти показати на карті межі розселення різних етносів, основні центри їхнього проживання, а також знати їхню етнічну основу.

Поняття «етнокультурна характеристика» передбачає антропологічний, етнолінгвістичний та етноконфесійний аналіз представників конкретного етносу, його традиційної системи харчування, житла, одягу. На окрему увагу заслуговують родинні та календарні звичаї і обряди греків, албанців, італійців, французів тощо. Доволі самотньою є культура басків – етносу, який населяє іспанські провінції Біскайя, Гіпускоа, Алава, Наварра і розмовляє ізольованою мовою.

Література:

Тиводар М. Етнологія. – Львів, 2004. Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=37863>

Курочкін О. Етнічні стереотипи освідчення у коханні (від символічних жестів до вербальних кліше): [етнографія народів Європи] // Університетський часопис – 2009. – № 2. – С. 64 – 77.

Семінарське заняття №8
СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ НАРОДИ
(2 год.)

1. Антропологічна та лінгвістична характеристика українців.
2. Особливості матеріальної та духовної культури українців.
3. Антропологічна та лінгвістична характеристика поляків.
4. Матеріальна та духовна культура поляків.
5. Балканські народи: антропологічна та лінгвістична характеристика.
6. Особливості матеріальної та духовної культури балканських народів.

Методичні рекомендації: даючи антропологічну характеристику поляків, потрібно врахувати, що розтягненість етнічної території, асиміляційні процеси та тісні міжетнічні контакти позначилися на расових ознаках представників цього етносу.

Розглядаючи матеріальну культуру поляків і балканських народів необхідно звернути особливу увагу на спільні та відмінні риси у системі харчування, особливостях зведення житла та його внутрішніх інтер'єрів, національному одязі. Також слід взяти до уваги регіональний чинник, адже, наприклад, незважаючи на етнографічну однорідність поляків, серед них виділяються етнографічні групи поліщуків, пінчуків і брещуків.

Література:

Тиводар М. Етнологія. Львів, 2004. Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=37863>

<http://04.com.ua/> – сайт «Етнографія народів світу»

Історія, культура, фольклор та етнографія слов'янських народів. – К.: Наук. думка, 1988. – 255 с.

Мілюченков С. Етнокультурні стереотипи та поняттєві маркери адаптації традиційних житлових і підсобних будівель в екосистемі білорусів і сусідніх народів // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 6. – С. 27 – 34.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ (ПРЕЗЕНТАЦІЙ)

1. Релігія австралійських аборигенів.
2. Обряди ініціації народів Австралії і Океанії.
3. Особливості матеріальної і духовної культури маорі.
4. Наслідки європейського проникнення у Нову Зеландію.
5. Особливості матеріальної культури китайців.
6. Традиційна духовна культура тибетців.
7. Господарство та матеріальна культура кочового населення Східної Азії.
8. Культура і побут бушменських племен південної Африки.
9. Релігії племен Південної та Південно-Східної Азії.
10. Буддизм як наднаціональна релігія.
11. Матеріальна культура в'єтів.
12. Духовна культура в'єтів.
13. Духовна культура народів Індії.
14. Шлюб і сім'я у народів Індії.
15. Кастова система в Індії.
16. Господарство народів Західної Азії.
17. Сім'я і родинні відносини у народів Західної Азії.
18. Туареги: особливості матеріальної і духовної культури.
19. Господарство і матеріальна культура індіанців степової частини Америки (прерії і пампи).
20. Культура і побут прибалтійських народів.
21. Етногенез і етнічна історія кочівників Монголії.
22. Релігія стародавніх германців.
23. Матеріальна культура народів Великобританії.
24. Господарські особливості народів Центральної і Південної Америки.
25. Етногенез і етнічна історія народів Поволжя.
26. Культура і побут корінного населення Сибіру.
27. Релігія Японії.
28. Культура і побут народів Бірми.
29. Національна кухня В'єтнаму.

30. Матеріальна і духовна культура басків.
31. Матеріальна і духовна культури болгар.
32. «Еталон польових досліджень» М.Мід.
33. Етнопсихологія японців у праці «Хризантема і меч» Р.Бенедикт.
34. Духовна культура етносів у праці «Тотемі табу» З.Фрейда.
35. Проблема «первісного (дологічного) мислення» у працях Л.Леві-Брюля.

Презентація повинна містити не менше 20 файлів та за своїм змістом і наповнюваністю відповідати темі індивідуального завдання.

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Історико-культурне районування Австралії та Океанії. Наслідки європейського проникнення в Австралію та Океанію.
2. Проблеми етногенезу народів Австралії та Океанії. Історія географічних відкриттів території Австралії та Океанії.
3. Матеріальна і духовна культура населення Австралії.
4. Народи Меланезії: заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості.
5. Народи Мікронезії: заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості.
6. Народи Полінезії: заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості.
7. Загальна характеристика населення Південної Азії (народи, географічні та природні умови).
8. Етногенез, етнічна історія та сучасний етнічний склад населення Південної Азії.
9. ГКТ і матеріальна культура населення Південної Азії.
10. Сім'я, суспільний лад та духовна культура населення Південної Азії.
11. Загальна характеристика народів Південно-Східної Азії (країни, населення, географічні та природні умови).
12. Народи Бірми (господарство, матеріальна і духовна культура).
13. Народи рівнинної і гірської частини Філіппін.
14. Народи В'єтнаму.
15. Етногенез, етнічна історія та сучасний етнічний склад населення Західної Азії.
16. Господарство населення Західної Азії.
17. Матеріальна культура населення Західної Азії.
18. Сім'я, соціальні відносини, духовна культура населення Західної Азії.

Зразки тестових завдань до контрольної роботи

1. Етнонім, це назва, що визначає:

- А) назву етносу;
- Б) назву народу, що вимер;
- В) назву африканських народів;
- Г) давньогрецьку назву євразійських народів.

2. Основною категорією антропологічної класифікації є:

- А) раса;
- Б) етнос;
- В) релігія;
- Г) культурна спорідненість

3. До світових релігій належать:

- А) іслам, буддизм, ламаїзм;
- Б) синтоїзм, ламаїзм, християнство, іслам;
- В) буддизм, християнство, іслам;
- Г) християнство, буддизм, іслам, ламаїзм.

4. Який звичай дає змогу утворюватися етносам-ізолянтам?

- А) ендогамія;
- Б) екзогамія;
- В) полігамія;
- Г) моногамія.

5. За релігійним сповіданням більшість японців є:

- А) синтоїсти;
- Б) буддисти;
- В) зароастрійці;
- Г) індуїсти.

6. До Мікронезії входять такі регіони як:
А) Тонга, Самоа, Тувалу, острови Лайн;
Б) Папуа Нова Гвінея, Вануату, Нова Каледонія, Фіджі, Соломонові острови;
В) Гавайські і Маршаллові острови;
Г) Гуам, Кірібаті, Маріанські, Маршаллові і Каролінські острови.

7. Рапануїцями називаються мешканців:
А) Папуа Нової Гвінеї;
Б) Гавайських островів;
В) острова Пасхи;
Г) Нової Зеландії.

8. До якої раси належать пуштуни:
А) монголоїдної;
Б) австралоїдної;
В) негроїдної;
Г) європеїдної.

9. Найчисельніші тюркські етнічні меншини у Ірані:
А) афшари;
Б) кашкайці і таджики;
В) азербайджанці і туркмени;
Г) узбеки і туркмени.

10. В якому році померла остання тасманійка:
А) 1876;
Б) 1802;
В) 1950;
Г) 1902.

11. Як називається широкий прямокутний кусок тканини, який бірманці обгортають навколо бедер на зразок спідниці і зав'язується на талії вузлом:

- А) намба;
- Б) тапа;
- В) лонжи;
- Г) канака.

12. До якої мовної сім'ї належить мова курдів:

- А) індоєвропейської;
- Б) семіто-хамітської;
- В) нігеро-кордофанської;
- Г) ізольована мова.

13. Шани це етнос:

- А) Бірми;
- Б) Афганістану;
- В) Нової Каледонії;
- Г) Ірану.

14. Бонтоки проживають у:

- А) Бірмі;
- Б) Афганістані;
- В) Новій Каледонії;
- Г) Філіппінах.

15. Другий за чисельністю етнос Афганістану:

- А) таджики;
- Б) пуштуни;
- В) белуджі;
- Г) газарейці.

16. До якої раси належать газарейці:

- А) монголоїдної;
- Б) австралоїдної;
- В) негроїдної;
- Г) європеїдної.

17. До якої мовної сім'ї належить коптська мова:

- А) індоєвропейська сім'я;
- Б) семіто-хамітська;
- В) сіно-тибетська;
- Г) ізольована мова.

18. Яку релігію сповідують гагаузи;

- А) сунізм;
- Б) шиїзм;
- В) іудаїзм;
- Г) християнство.

19. Найчисельніші етноси Ірану:

- А) перси і курди;
- Б) перси і гілянці;
- В) перси і белуджі;
- Г) перси і газарейці.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ЕТНОЛОГІЯ»

1. Предмет, завдання і джерела курсу «Етнологія».
2. Основні поняття «Етнології»: етнос, нація, етнографічна група, субетнос, історико-етнографічне районування.
3. Зв'язок етнології з іншими науками.
4. Історія розвитку етнологічних знань від найдавніших часів до початку ХХІ ст.
5. Методика польових етнологічних досліджень.
6. Етика польових досліджень.
7. Антропологічна класифікація народів світу.
8. Географічна класифікація народів світу.
9. Лінгвістична класифікація народів світу.
10. Господарсько-культурна класифікація народів світу.
11. Етнопсихологічні особливості етносів: Азія та Африка.
12. Етнопсихологічні особливості етносів: Європа та США.
13. Етнічні процеси: суть поняття.
14. Класифікацій етнічних процесів.
15. Етнічні процеси в сучасному світі.
16. Етнооб'єднавчі процеси (етнічна дифузія, консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція).
17. Етнороз'єднуючі (дезінтеграційні) процеси: етнічна парціація, сепарація, дисперсизація.
18. Етнічні конфлікти: умови виникнення.
19. Причини етнічних конфліктів: соціально-економічні, культурно-мовні, політичні та територіальні.
20. Види етнічних конфліктів.
21. Етнологія культури. Етнічна і світова культури.
22. Історико-культурне районування Австралії та Океанії. Наслідки європейського проникнення в Австралію та Океанію.
23. Матеріальна і духовна культура населення Австралії та Океанії.

24. Народи Східної і Центральної Азії: етнокультурна характеристика.
25. Етнокультурна характеристика населення Південної Азії.
26. Загальна характеристика народів Південно-Східної Азії (країни, населення, географічні та природні умови).
27. Духовна і матеріальна культури населення Південно-Східної Азії.
28. Загальна характеристика народів Західної Азії.
29. Духовна і матеріальна культури населення Західної Азії.
30. Матеріальна і духовна культура пострадянських народів Центральної Азії.
31. Загальні відомості про народи Кавказу. Антропологічний склад і мовна характеристика.
32. Загальна характеристика народів Африки.
33. Духовна і матеріальна культури населення Африки.
34. Етнічна характеристика народів Америки.
35. Загальна характеристика населення Західної, Східної, Центральної, Північної і Південної Європи.
36. Романська група народів Європи.
37. Германська група народів Європи (етногенез, народи, країни).
38. Загальна характеристика слов'янських народів (географія, природні умови, населення, країни).
39. Матеріальна культура західних і південних слов'ян.
40. Духовна культура західних і південних слов'ян.
41. Духовна і матеріальна культура литовців, латишів і естонців.
42. Етнокультурна характеристика народів Волго-Камського басейну.
43. Гагаузи, калмики, роми – етнографічні особливості.
44. Традиційно-побутова культура етносів в умовах глобалізації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Етнографія України: Навч. посібн. / За ред. проф. С. Макарчука. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2004. – 520 с.
2. Історія, культура, фольклор та етнографія слов'янських народів. – К.: Наук. думка, 1988. – 255 с.
5. Країни Азії: особливості культури і побуту. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2011. – 340 с.
6. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В. Наулко, Л. Артюх, В. Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
7. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/book1>
8. Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій / А. Пономарьов. – К., 1994. – 318 с. [Електронний ресурс].
 - а. Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/book2>
9. Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. / С. Сегеда. – К.: Либідь, 1995. – 208 с.
10. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 1. – 528 с.
11. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 2. – 544 с.

12. Українське народознавство: Навч. посіб. / За ред. С.П. Павлюка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2004. – 570 с.
13. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. – К.: Таксон, 1997. – 237 с.
13. Юрій М. Етнологія: Навчальний посібник. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Загальні інформаційні сайти

164. <http://04.com.ua/> – сайт «Етнографія народів світу»
165. <http://etno.us.org.ua/glossary/index.html> – етнічний довідник: поняття та терміни.
166. <http://forum.eurasica.ru/ipb.html?autocom=gallery> – фото різних євразійських народів.
167. <http://tours-tv.com/ru/typew/ethnographic> – традиції і ремесла народів світ
168. <http://www.cbook.ru/peoples/poniat/index3.shtml> – основні поняття етнології.
169. <http://www.nbu.gov.ua> – сайт Бібліотеки ім.В.Вернадського
170. <http://etnolog.org.ua> – сайт Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. М.Рильського (Журнал «Народна творчість та етнографія» (далі – НТЕ))
171. Французька етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2006. – №6.
172. Ізраїльська етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2009. – №1.
173. Македонська фольклористика. Спецвипуск // НТЕ. – 2009. – №3.
174. Литовська етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2011. – №3.
175. Турецька фольклористика. Спецвипуск // НТЕ. – 2010. – №5.
176. Хорватська етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2011. – №5.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ¹

Аборигени – першопочаткові, корінні жителі країни або місцевості, які живуть на ній здавна.

Автоетнонім – самоназва етносу.

Автостереотипи – уявлення (зазвичай позитивні) про власну етнічну групу.

Автохтони – первісне населення будь-якої країни, місцевості, території.

Авункулат – сукупність сімейно-родинних і суспільних відносин, яка передбачає близькі стосунки між дядьком (вуйком) і племінником.

Адаптація (етнічна) – пристосування етнічних груп до природного та етнічного середовища районів їх проживання.

Акультурація – процес набуття одним народом тих чи інших елементів культури іншого народу, що відбуваються в процесі контактування цих етносів.

Анімізм – релігійні уявлення про духів, душу, наділення душею всіх речей, сил і явищ природи.

Антропогенез – розділ антропології – наука про походження людини.

Апартеїд – принцип окремого проживання представників різних етнорасових груп.

Ареал – область розповсюдження на земній поверхні будь-якого явища, видів тварин, насаджень, корисних копалин тощо.

Артефакт – будь-який предмет, який має штучне, а не природне походження.

Асиміляція – тип етнічних процесів, що являє собою взаємодію двох етносів, в результаті якого один з них поглинається іншим і втрачає етнічну ідентичність. Може проходити як природнім, так і насильницьким шляхом.

¹ Словник термінів складено за: Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. – Львів: Світ, 2004. – С. 603 – 614.

Білатеральність – двостороннє визначення спорідненості одночасно (по батьківській і материнській лініях).

Білінгвізм – двомовність.

Білокальність – почергове проживання шлюбної пари то в сім'ї (роді) чоловіка, то в сім'ї (роді) жінки.

Богарне землеробство – неполивне орне землеробство в районах зрошення.

Брахікефали – люди, у яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») більше 80.

Бурка – верхній одяг народів Кавказу.

Ведизм – найдавніша релігія Індії, з якої розвинувся брахманізм.

Вігвам – житло індіанців Північної Америки.

Вірілокальність – шлюбне переселення жінки до чоловіка (його сім'ї чи роду).

Генеалогія – 1) родовід, історія роду, родовідний запис; 2) допоміжна історична дисципліна, що вивчає родоводи.

Генезис – походження, виникнення; процес утворення та становлення явища, що розвивається.

Гетероненна община – неоднорідна за складом община.

Гетеростереотипи – уявлення (часто негативні) про іншу етнічну групу.

Глобалізація життя – об'єднання в рамках планети, що приводить до змішування і злиття етносів з дуже різними культурними рівнями.

Гомогенний – однорідний за своїм складом.

Господарсько-культурні типи – історично сформовані комплекси господарства і культури етносів, які проживають у схожих природно-географічних умовах і знаходяться приблизно на однаковому рівні свого господарсько-культурного та соціально-політичного розвитку.

Деетнізація – процес втрати етносом чи окремими його представниками своїх етнічних рис.

Демографія – наука про народонаселення, закономірності його розвитку, структуру і географічне розселення.

Депортація – вигнання (виселення).

Діаспора – перебування частини народу за межами етнічної батьківщини.

Дискримінація – обмеження або позбавлення прав громадян за ознаками расової, національної належності або за релігійними чи політичними переконаннями.

Дислокальність – роздільне проживання шлюбної пари (кожного у своєму роді).

Дисперсія етнічна – територіальне розсіяння етносу, що призводить до втрати компактності його проживання.

Доліхокефали – люди, в яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») менше 75,9.

Ейджизм – вираження тих упереджень, об'єктами яких є різні вікові групи.

Екзогамія – укладення шлюбів і утворення сім'ї між представниками різних етносів.

Екзоетнонім – назва етносу, яку дали йому представники інших спільнот.

Ендогамія – звичай укладення шлюбу всередині роду, племені.

Етнічна група – переселенська група вихідців з етносу за межами своєї етнічної території, має громадянство країни проживання, не займає домінуючого становища в суспільстві і виявляє взаємну солідарність з метою збереження свого етнічного обличчя.

Етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, що визначає стиль життя, виконує етноідентифікуючу роль, дає можливість виділити і протиставити себе іншим етносам.

Етнічна ментальність – сформовані в ході етнічних процесів особливості психічного складу, традиційного світогляду, світовідчуття і світосприймання членів етнічних спільнот.

Етнічна парціація – процес поділу єдиного етносу на кілька частин, кожна з яких, набуваючи власної етнічності, майже не ототожнює себе з своїм етнічним предком.

Етнічна свідомість – це система поглядів, уявлень, ідей етнічної групи, що виникають на основі взаємодії з іншими етнічними групами та відображають знання про них, ставлення до них, а також стан і форми самовиокремлення своєї етнічної групи.

Етнічні інтереси – це сукупність специфічних інтересів, притаманних тому чи іншому етносу та/чи етнічній меншині. Вони формуються у зв'язку з існуванням в етносів певних особливостей та неоднаковим місцем і роллю їх у суспільно-політичному житті. Етнічні інтереси є реально причиною поведінки й діяльності етнічних спільнот. Вони спрямовані або на збереження та зміцнення існуючого статусу, або на сепаратизм.

Етнічні стереотипи – це відносно стійкі уявлення про моральні, розумові та фізичні якості, що властиві представникам тих чи інших спільнот.

Етнічні установки – це готовність особистості сприймати ті чи інші явища етнічного життя та міжетнічних стосунків і, відповідно до цього сприймання, діяти певним чином у конкретній ситуації.

Етнічність – складна система властивостей людини, сформована на історичній і генетичній основі, що проявляються в мові, культурі, ментальності та стереотипах.

Етнічний конфлікт – це форма міжгрупового конфлікту, коли групи з протилежними інтересами поляризуються за етнічною ознакою. Причиною етнічних конфліктів, як правило, бувають етнічні, соціальні, політичні та економічні суперечності. Загострення етнічного конфлікту супроводжується зростанням етноцентризму, що властивий у тій чи іншій мірі етнічній самосвідомості будь-якого рівня розвитку, посиленням циркуляції в суспільстві негативних етностереотипів, посиленням націоналізму.

Етногенез – вся сукупність соціально-культурних і біологічних процесів, що проявляються при функціонуванні етносів від початків виникнення (на основі раніше існуючих компонентів) до складання обличчя етнічних спільнот та їх зникнення.

Етнографічна група – внутрішня територіальна складова етносу із слабо розвинутою локальною самосвідомістю, прийнятою сусідами назвою, зрідка самоназвою та місцевими особливостями культури, побуту, говірок.

Етнографічні зони – історико-культурні, лінгвістичні чи адміністративно-географічні частини етнічних територій, у населення яких проявляється земельна (земляцька) солідарність та певні господарсько-культурні особливості.

Етнографічні райони – такі локальні етнографічні території в складі етнографічних зон, субетносів чи етнографічних груп, у населення яких проявляються місцеві культурно-побутові особливості.

Етнографія (від грец. *ἔθνος* — плем'я, народ і ... графія) – суспільна наука, що вивчає народи-етноси та інші етнічні спільноті, їх етногенез, побут, культурно-історичні стосунки. Основний предмет етнографії складають риси традиційної повсякденної (побутової) культури народу, які створюють його етнічну зовнішність.

Етнонім – назва етносу.

Етнополітонім – самоназва етносу, що походить від назви держави.

Етнопсихологія (від гр. *ethnos* – плем'я, народ) – це галузь психології, що вивчає етнічні особливості психіки людей, національний характер, закономірності формування та функціонування національної самосвідомості, етнічних стереотипів та установок.

Етнорасова група – група людей, яка відрізняється від навколишнього населення не тільки етнічними, але і зовнішніми антропологічними ознаками, чи расовим типом.

Етнос – стійка міжпоколінна природно та історично сформована на певній території динамічна людська спільнота, що маючи самоназву (етнонім) і усвідомлюючи свою єдність, протиставляє себе всім іншим аналогічним утворенням і відрізняється від них стійкими і своєрідними рисами культури, способом життя, етнічними стереотипами.

Етнотопонім – назва краю, території.

Етноцентризм (грец. *ethnos* – плем'я, народ і *centrum* – осердя) – це погляд на етнопсихологічні особливості іншого народу з точки зору уявлень власного народу.

– психологічна схильність сприймати всі життєві події з позицій своєї етнічної групи, вважаючи її еталоном.

– це сукупність ірраціональних уявлень, що є психологічними утвореннями масової свідомості у вигляді конкретизованих спрощених образів свого народу, щедро наділених позитивними рисами.

Етос – духовні цінності даного етносу: культура, звичаї, традиції, релігія, свідомість, самосвідомість.

Іглу – куполоподібне житло зі снігу в ескімосів.

Ініціації – звичаї та обряди, пов'язані з переходом молоді до груп дорослих чоловіків і жінок.

Інкультурація – процес входження людини в культуру, опанування етнокультурним досвідом: те ж саме, що соціалізація.

Інтеграція міжетнічна – (від латинського *integratio* – відновлення) – вид етнічних процесів, що полягають в економічній, соціальній, культурній та іншій взаємодії окремих сформованих етносів, з плином якої в окремих народів з'являються спільні риси та стійкі напрямки взаємодії.

Історико-етнографічна область – територія, у населення якої спільність історичної долі, соціально-економічного і політичного розвитку та взаємовпливи спричинили формування подібних чи однакових культурно-побутових стереотипів.

Історико-етнографічна провінція – територіально велика група історико-етнографічних областей, у населення яких проявляються певні спільні етнокультурні риси у господарстві, матеріальній і духовній культурі та в суспільному житті.

Калим – викуп за наречену в окремих етносів.

Каста – замкнута група людей, у яких склалися специфічні традиції, норми, поведінка і стереотипи.

Кіпу — («вузол» діалектами кечуа — *кіри*) — система писемності, що використовувалася інками та їх спадкоємцями. Кіпу зазвичай мала вигляд кольорової мотузки із прив'язаними до неї нитками, зробленими з вовни лам або альпака. За допомогою вузлів, зав'язаних на цих нитках, було можливо «записувати» текстову або цифрову інформацію (засновану на десятковій системі).

Конвергенція – зближення етнічних культур внаслідок історичного розвитку і взаємодії етносів.

Консолідація етнічна – внутрішнє згуртування в межах етнічної спільноти, яке веде до нівелювання відмінностей між її окремими одиницями.

Контент-аналіз в етнопсихологічних дослідженнях — метод аналізу і оцінки інформації (у наукових джерелах, художній і мемуарній літературі, відеозаписах, радіопередачах) шляхом виділення в формалізованому вигляді смислових одиниць тексту і вимірювання частоти згадування цих одиниць у вибірковій сукупності.

Конформізм – форма пристосування, яка відбувається через пасивне прийняття існуючого порядку.

Космополітизм – ідеологія заперечення патріотизму і державного суверенітету етносів, обстоювання необхідності утворення національних об'єднань, відстоювання гасла «людина – громадянин світу» тощо.

Ксенофобія – вороже ставлення до іноземців і до всього чужого (мови, способу життя, стилю мислення).

Кочівництво – рухливі форми господарської діяльності та способу життя, що пов'язані з неосілим господарсько-культурними типами.

Крааль – тип поселення у скотарів Південної і Східної Африки – кільцевого планування, зазвичай обнесеного огорожею, в центрі – загін для худоби.

Краніологія – розділ антропології та зоології, що вивчає будову черепа людей і тварин (варіації розмірів, форм черепа та його частин).

Креоли (порт. *sgioiio*, від дієсл. *sgiaa*, «рости, виростати») – історичний термін, що використовувався на означення нащадків європейців, які оселялися в колоніях певних європейських держав, перш за все Іспанії та Португалії. Головна відмінність креолів від своїх співвітчизників у метрополії – місце народження і постійне проживання в колонії.

Крос-культурне етнопсихологічне дослідження — вивчення психологічних і соціокультурних особливостей людей, яке проводиться паралельно на декількох групах піддослідних, які відносяться до різних етносів, або у групах, де представники різних етносів зібрані разом.

Кувада – обрядова симуляція батьком акту народження дитини з метою відкритої демонстрації своїх прав на неї.

Кузенний шлюб – шлюб між двоюрідними братами і сестрами: а) кросскузенний (перехресно-кузенний) – шлюб з дочкою рідного, двоюрідного і т.д. брата матері чи з дочкою рідної і т.д. сестри батька; б) ортокузенний – шлюб з дочкою рідного, двоюрідного і т. д. брата батька чи з дочкою рідної і т. д. сестри матері.

Кула – система обміну на островах Тробріан і прилеглих островах Нової Гвінеї.

Левірат – шлюбний звичай, за яким удова повинна була (чи мала право) одружитися з братом свого померлого чоловіка.

Лінідж – частина роду, створена близькими родичами, які виводили себе від реального, а не від міфічного предка.

Мана – невидима священна і таємна надприродна сила, що проявляється у щоденних справах.

Магія – обряди, пов'язані із вірою у здатність людини певними діями вплинути на природній перебіг подій.

Мангрові ліси – густі лісові зарості на болотяних, мулистих морських узбережжях і гирлах річок тропічного поясу.

Матріархат – термін, яким визначають домінуюче становище жінки в сім'ї та суспільстві.

Матрлінійність – визначення спорідненості за материнською лінією.

Матрілокальність – поселення подружжя у сім'ї чи роді дружини.

Матріфіліяція – визначення спорідненості за матір'ю.

Менталітет – відносно цілісна сукупність думок, вірувань, які створюють картину світу та зміцнюють єдність культурної традиції.

Меншість етнічна – група людей тієї чи іншої приналежності, що істотно поступається за своєю чисельністю оточуючому їй іншоетнічному населенню.

Метиси – нащадки міжрасових шлюбів. У Америці метисами називають нащадків від змішаних шлюбів між європеїдами та індіанцями.

Моногамія – одношлюбність.

Мулати – нащадки від змішаних шлюбів європеїдів з негроїдами.

Нативізм ([лат.](#) Nativus – природжений) – концепція, за якою здатність людини до сприймання [простору](#) і [часу](#) є природженою і існує апіорно, не розвиваючись у процесі [досвіду](#). Часто використовується як синонім неоязичництва.

Натуралізація – процес вживання іммігранта у нове іншомовне оточення, засвоєння ним нових форм спілкування, культури, правил суспільного життя.

Національний характер – це відносно стійка сукупність рис характеру, які властиві переважній більшості представників певної нації та залежать від конкретних історичних і

соціально-економічних умов існування певної спільноти. В основі національного характеру лежить національна самосвідомість.

- своєрідне, специфічне поєднання типових рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах буття нації; уявлення народу про себе, сукупність стійких, основних для національної спільноти особливостей сприйняття навколишнього світу та форм реакцій на нього.

Негритюд – вчення про особливу сутність африканської культури, її виділення в якості ідеалу та взірця, еталону для всіх інших, перш за все, європейських культур.

Неолітична революція – історичний період переходу в епоху [неоліту](#) від привласнюючого до відтворюючого типу господарства.

Неоязичництво – сукупність сучасних релігійних течій, що закликають до відновлення язичницьких уявлень, культів та обрядів.

Одонтологія – розділ антропології, який вивчає будову зубів давніх і сучасних груп людства.

Ойкумена – сукупність тих областей земної кулі, що заселені людьми.

Остеологія – розділ антропології, який вивчає будову кісток давньої та сучасної людини.

Пампаси, пампа – субтропічні травянисті рівнинні степи Південної Америки.

Патріархат – термін, яким визначають домінуюче становище чоловіка у суспільстві та сім'ї.

Патрілінійність – визначення спорідненості за чоловічою, батьківською лінією.

Патрілокальність – поселення подружжя в сім'ї чи роді батька.

Патріфіляція – визначення спорідненості за батьком.

Пігмеї – умовне позначення низькорослих етносів Центральної Африки.

Плем'я – одна з найбільших давніх форм етнічної спільності, яка складалася з родів.

Побут – загальний уклад виробничого, сімейного і громадського життя, сукупність способів задоволення матеріальних і духовних потреб людей.

Полігамія – багатошлюбність як у вигляді багатоженства, так і багатомужжя.

Полігінія – шлюб з багатьма жінками.

Політеїзм – багатобожжя, поклоніння багатьом богам.

Політес – громадянин країни.

Політонім – назва, ім'я держави.

Потlach – вид обміну, святкове роздаровування гостям матеріальних скарбів господаря.

Прерії – великі рівнинні степові простори помірної кліматичної області Північної Америки.

Примордіалізм – підхід до визначення етносу та етнічності, який прагне знайти об'єктивну основу існування етносу в природі і суспільному житті та культурі.

Прогнатизм – виступ усього обличчя чи зубного відділу верхньої щелепи.

Проміскуїтет – передбачувана стадія неупорядкованих статевих відносин в первісному суспільстві, яка передувала шлюбу та сім'ї.

Раси – пов'язані спільністю походження стійкі біологічно та історично сформовані на певних територіях групи людей, які характеризуються певною сукупністю спадкових фізичних – морфологічних і фізіологічних – ознак (будова тіла, колір шкіри, очей, волосся, форма голови і т.п.).

Расизм – ідеологія, сутністю якої виступає уява про біологічну перевагу своєї і неповноцінність інших расових груп.

Резервація – територія спеціально відведена для примусового проживання для яких-небудь етнічних груп, народів, племен.

Рід – кровноспоріднена група людей, пов'язаних походженням за материнською або батьківською лінією.

Раціпрокність – взаємність, співробітництво між віддаленими родичами чи індивідами, непов'язаними родинними відношеннями; сприяє виживанню спільнотам цих людей.

Савани – рівнини в районі тропіків Африки та Південної Америки, характеризуються поєднанням травяного покриву з окремими деревами, групами дерев або чагарниками.

Сакральний – священний, такий, що відноситься до релігійного культу або ритуалу.

Саман – висушена на повітрі цегла, що виготовлена із суміші глини, піску і соломи.

Самбо – у Латинській Америці нащадки від шлюбів між індіанцями і представниками негроїдної раси.

Самосвідомість національна – це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень представників національної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними. Національна самосвідомість відображає ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості окремими представниками нації.

Сегрегація – примусовий поділ населення на групи за певними соціальними ознаками, найчастіше за расовими та етнічними; вид расової дискримінації.

Скватер – колоніст, що займав вільну, необроблену ділянку землі в час колонізації США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, а в Австралії – скотар, що орендує для своїх стад необроблені ділянки землі.

Соротат – звичай, за яким чоловік вступав у шлюб з кількома рідними чи двоюрідними сестрами.

Стиль життя етносу – властиві етносу культурно-побутові особливості, що проявляються у матеріальній і духовній культурі, етнічних стереотипах.

Суверенітет – повна незалежність країни, нації, народу в галузі внутрішньої та зовнішньої політики.

Суперетнос – етнічна система, яка складається з декількох етносів, що виникають одночасно в одному регіоні, пов'язаних ідеологічно, економічно та політично.

Табу – особливі релігійні, моральні, етичні, соціальні та інші заборони на предмети, дії, обряди, слова, думки та ін., порушення яких, за віруваннями, спричиняє нещастя, хвороби і смерть, що посилаються богами і духами.

Тапа – м'яка матерія, виготовлена з вимоченої і сильно потовченої кори дерева.

Територія етнічна – ареал, в межах якого живуть групи людей, що належать до того чи іншого етносу та відтворюють в його межах свою культуру.

Томагавк – 1) бойовий кийок з укріпленим на кінці кам'яним ударником; 2) бойова метальна сокира.

Торбаси – м' які чоботи з оленячої шкіри (хутром на зовні) у північних етносів.

Тотемізм – віра в надприродній зв'язок родової групи людей з представниками тваринного чи рослинного світу, предметами чи явищами природи, віра в те, що ці представники, явища чи предмети є предками їхніх родів.

Традиція – спосіб передачі етнічного досвіду від одного покоління до слідуєчого у вигляді звичаїв, правил поведінки тощо.

Уксорилокальність – поселення чоловіка в роді чи сім'ї своєї дружини.

Фетишизм – поклоніння неживим предметам, що нібито мають надприродну силу, здатну допомогти чи зашкодити людині.

Фрустрація етнічна – психологічний стан етносу, що характеризується втратою перспективи історичного розвитку, тривогою і невпевненістю у завтрашньому дні.

Цінності (етнічні) – характерні для особи чи етносу уявлення про бажане, що визначає вибір можливих засобів його досягнення.

Черкеска – однобортний каптан у народів Кавказу з прямим розрізом спереду та газирями для патронів на грудях.

Шаманізм – рання форма релігії, заснована на переконанні, що шаман, перебуваючи у стані ритуального екстазу, спілкується з духами та за їх допомогою лікує або передбачає майбутнє.

Навчально-методичне видання

Етнологія:

Методичні вказівки для студентів
спеціальності 052 «Політологія»

Комп'ютерна верстка: *Світлана Боян-Гладка*

Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 50 прим.